

VEHBI ERSAN • 1970'lerde Türkiye Solu

VEHBI ERSAN Gazeteci. 1961'de İstanbul'da doğdu. Sosyalist fikirleri gençlik yıllarında benimsedi. 12 Eylül darbesi döneminde tutuklandı ve yargılandı. 1992-1997 yıllarında haftalık *Gerçek*, *Söz* dergileri ile haftalık *Yeni Ülke* ve günlük *Özgür Gündem* gazetelerinde çeşitli görevler yaptı; yazı, makale, haber-yorum ve röportajları yayımlandı. 1997-2013 yıllarında günlük *Radikal* (1997-2001) ve *Sabah* (2003-2013) gazetelerinde, 2001-2003 arasında *Metis Yayınları*'nda editör olarak çalıştı. *1970'lerde Türkiye Solu* ilk kitabı.

İletişim Yayınları 1913 • Araştırma-İnceleme Dizisi 321

ISBN-13: 978-975-05-1241-4

© 2013 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2013, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI DISK'in İzmir mitingi, Cumhuriyet Meydanı, 28 Ocak 1980

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

VEHBİ ERSAN

1970'lerde Türkiye Solu

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	9
ÖNSÖZ.....	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
Geçmişten Kalan (1960'ların Mirası)	15
Bölünme.....	17
TIP ve Yön.....	21
Milli Demokratik Devrimciler.....	26
Yeni devrimci kuşak.....	27
Gençlik liderlerinin arayışı.....	32
“Gerilla savaşı”na ilgi.....	35
THKO.....	37
THKP-C.....	41
Kızıldere.....	48
TİHKP ve TKP(ML).....	52
İKİNCİ BÖLÜM	
Yeniden Kuruluş.....	59
“12 Mart”.....	61
Bülent Ecevit’in yükselişi.....	66
Sosyalist sol.....	68
TÜRKİYE SOSYALİST İŞÇİ PARTİSİ (TSİP).....	73
İlk sosyalist parti.....	73

Partinin zaafırları ve çözümlüş	78
Örgütlenme ve politik mücadele	83
TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ (TİP)	89
İkinci TİP	89
Örgütsel yapı ve mücadele biçimleri	92
Demokratikleřme hedefi ve kampanyalar	95
Sola yaklaşım	97
DİSK'ten tasfiye	99
Seçimler ve CHP ile güç birliği politikası	102
Tıkanma ve birlik görüşmeleri	106
12 Eylül	111
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ (TKP)	113
Efsane ve gerçek	113
Partizan grubu	117
Örgütlenme ve işleyiş	118
Temsiliyet ve yetki sorunu	123
İdeolojik-politik eksen	124
Siyasal eylem	127
DİSK eliyle TKP gücü	129
1 Mayıs 1979	136
1978-1980 dönemi	139
Partinin siyasi ikilemi ve bölünme	142
12 Eylül	145
TÜRKİYE KOMÜNİST EMEK PARTİSİ (TKEP)	155
Öncü köylüler	155
Kuruluş	157
Siyasal mücadele	160
12 Eylül'den sonra...	163
TÜRKİYE İŞÇİ KÖYLÜ PARTİSİ (TİKP)	169
İllegaliteden legaliteye	169
Üç Dünya teorisi	172
Halkın Yolu'nun katılımı	175
1978-80: Milli hükümet mücadelesi	180
Solla ilişkiler	184
12 Eylül ve muhasebe	185
TÜRKİYE DEVRİMCİ KOMÜNİST PARTİSİ (TĐKP)	193
Geçmişin eleştirisi	193
Fikir arayışı ve karmaşa	195

Maocu dönem (1975-78).....	199
İnşa örgütü ya da TDKP'nin kuruluşu.....	202
Siyasal mücadele.....	207
12 Eylül.....	212
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ (MARKSİST-LENİNİST) (TKP (ML)).....	219
Şehir ile kır.....	219
Siyasal strateji.....	221
Stratejinin sorunları.....	223
Örgütün reorganizasyonu.....	224
Merkezi yapının kuruluşu.....	226
Örgütsel işleyiş ve problemler.....	227
Çizgiye duyulan kuşku.....	228
1978-80 dönemi.....	229
Silahlı mücadele.....	230
Askeri örgütlenme ve eylemler.....	231
Ayrılıkların su yüzüne çıkması.....	233
12 Eylül.....	235
2. Konferans ve önlenemeyen darbeler.....	236
Tunceli'nin örgütte ağırlık kazanması.....	240
THKP/C'NİN YORUMU: ACİL VE MLSPB.....	245
Kesintisiz II-III.....	245
X Örgütü ve Beylerderesi.....	250
MLSPB.....	254
Askeri-politik örgüt.....	258
Silahlı propaganda.....	260
Bölünme.....	263
Operasyonlar ve 12 Eylül.....	266
DEVİRİMCİ YOL.....	269
“Somut koşullar”.....	269
Kuruluş.....	271
Üniversitelerde “aktif mücadele”.....	277
Bildirge ve “temel siyasi görev”.....	282
Faşizme karşı direniş komiteleri.....	287
“Fatsa komünü”.....	290
Yeni Çeltek maden işçileri.....	292
Örgütsel ve siyasi eylem: 1978-80.....	294
Kitleleşme-siyasi etki.....	299
Antifaşist mücadelede iki tercih.....	302
12 Eylül.....	311

KURTULUŞ	323
Örgütsel kuruluş	323
Partileşme süreci	331
Kürt sorunu	337
Siyasal mücadele	340
12 Eylül ve geri çekilme	348
DEVİRİMCİ SOL	357
Kuruluş	357
“Teori ile hayat”	360
Örgüt	362
Antifaşist mücadele	365
Devrimci şiddet eylemleri	367
Güç (yaygınlık)	375
Solla ilişkiler	379
12 Eylül	381
Cezaevleri	385
Yeniden yükseliş	395
Liderin dönüşü	404
Silahlı mücadele	411
EK 1: RESMİ ARAŞTIRMADA SOL ÖRGÜTLERE İLİŞKİN SAYISAL VERİLER	427
EK 2	429

TEŞEKKÜR

Bu kitabın hazırlanışında çeşitli eğilimlerden onlarca dostumun, arkadaşımın güveni, teşviki, desteği, emeğinden söz etmeliyim. Aşağı yukarı 15 yıl süren, bitmek bilmeyen bu çalışma boyunca bilgi, kaynak, belge konusunda sabırla ellerinden geleni yapan, adeta kahrımı çeken dostlarım olmasa bu çalışmayı başarmam olanaksızdı. Bazı dostlarım kitabın tamamını, bazıları da hakim oldukları bölümleri okuyup uyarılarını yaptı. Hataların en aza indirilmesinde payları çok büyük. Onlara ne kadar teşekkür etsem azdır. Burada tek tek isimlerini anmama kararımı vermem benim için çok zor oldu. Ancak bir kısmına yer verip bir kısmına yer vermemek haksızlık olacaktı, hepsinden söz ettiğimde ise bu onları, adeta çalışmanın sorumluluğuna da ortak etmek anlamına gelebilir, hak etmedikleri bir durumla karşı karşıya bırakabilirdi.

Arşivlerinden yararlandığım iki ana kurum TÜSTAV ve Tarih Vakfı'ydı. Bunun yanı sıra günlük gazeteler, dergiler ve diğer belgeler için *Aydınlık*, *Evrensel*, Toplumsal Araştırma Vakfı, çeşitli siyasi yayınların arşivleri ve kişisel arşivlerden yararlandım. Çeşitli eğilimlerden konuya ve olaylara hâkim çok sayıda insanla bilgilenmek amacıyla görüştüm. Bu görüşmeleri, kitabın bir sözlü tarih olmaması itibarıyla kullanmadım. İsimlere ancak belirli koşullar altında (ölmüş olmaları, kendilerini açıkça ifade ediyor olmaları ya da çeşitli belgelerde yer aldığı biçimiyle) yer verdim.

ÖNSÖZ

“12 Eylül öncesi sosyalist solu”nun bugün için ne anlam taşıdığı sorusuna verebileceğim ilk cevap, bugün de varlığını sürdüren ya da onlardan ayrışarak yenilerin ortaya çıktığı sosyalist grupların tümünün 1974-80 arasında kurulmuş olmasıdır (bugünün İşçi Partisi - eski TIKP kısmen ayrı tutulabilir). Bu değerlendirmede tartışmalı gibi durabilecek 1974’ün TKP’si de, geçmişten kalan yönetici kattaki üç eski tüfeğe rağmen, yeni süreçte inşa edildi. Bu gruplar ve bu gruplardan müteşekkil sosyalist hareket, teori, örgüt, politika ve topluma dair kavrayışlarını o yıllarda oluşturdu. 1990’lı, 2000’li yıllarda hükmünü sürdüren pek çok ideolojik algı ve alışkanlık, o yıllardan başlayıp gelen bir evrimin ürünüdür.

Yerleşik ideolojik algı ve alışkanlıkların sanılandan çok daha güçlü, öznel niyetleri aşan bir nesnelliği içerdiği göz ardı edilmemelidir. Teori, siyaset algılayışı, deneyimleri, ahlaki kuralları vb. ile bir siyasi hareket, o hareketi oluşturan bireylerin –bunlar kurucu, karar verici olsalar bile– öznelliğini de aşan bir nesnelliği ifade eder. Geçmişten alınan dersler ya da yeni fikirler, bu nesnelliğin üstesinden gelmeye yetmeyebilir. Bir grubun bir başka gruptan ayrılması ya da yeni görüşlerle çıkması, o güne kadarki ideolojik varoluş biçimlerinden koştugu anlamına gelmez. Bambaşka fikirleri savunduğunu ya da yeni bir örgütsel tarz yarattığını ileri süren bir oluşum, pekâlâ eskinin ya da halihazırda süren örneklerin tekrarına, belki de daha kötü bir tekrarına düşebilir. Çünkü geçmiş, günün içinde hükmünü sürdürür. Konu ne salt ideolojik, teorik ya da akademik, ne de sosyoloji ya da tarih konusudur, bunların hepsidir.

12 Eylül öncesini bugün için de önemli kılan bir başka konu, toplumsal muhalefetin karakteri ve onunla kurulan ilişkidir. Toplumsal muhale-

fet, sosyalist hareketin varoluş zemini olduğu kadar teori ve politika alanını da oluşturur. Konu iki bakımdan, yani toplumsal muhalefetin gelişme özelliklerinin neler olduğunun belirlenebilmesi ile sosyalist grupların muhalefeti algılama ve ilişki kurma biçimleri bakımından önem taşır. 1960'lardan 1980'e kadar olan dönemi özgün kılan koşullar genel fikirler için de zengin örnekler sunar. Yine de o tarihsel dönemin özgün, sosyalist hareketi büyüten ayırt edici niteliğini vurgulamak şarttır: Toplumun her kesimini saran hak arama, örgütlenme ve mücadele arzusu ile bununla bağlantılı sol, sosyalist fikir ve örgütlenmelere yöneliş. Bu olağanüstü dalga 1965-80 döneminin özgün niteliğidir. Irılı ufaklı, bazen devasa boyutlarda gösteri, direniş, grev, toprak işgali, protesto vb. biçiminde kendini gösteren eylemlilik hali, bu özgülüğün hemen her gün izlenebilen tezahürleridir.

Sosyalist hareketin en kitlesel siyasal örgütleri bu sırada doğdu. 1920'lerden beri en yaygın kitleselliğe ve etkinliğe ulaşıldı. Sosyalistler, toplumun her kesiminde, ülkenin her köşesinde örgütlenebilme, eylem ve etkide bulunabilme imkân ve yeteneğine sahip oldu. Sosyalistlerin handikabı, bu toplumsal dalgayı siyasal örgütten yoksun olarak karşılamalarıydı. Yakın geçmişin tutuklanmaktan bir şekilde kurtulmayı başarmış ya da hâlâ cezaevinde olan ya da yeni çıkmış sosyalist kadroları (68'liler) henüz yenilginin muhasebesini yapmamış, ne yapacaklarını tartışan küçük arkadaş çevreleri halindeyken kendilerini yeni süreçte örgüt kurucuları olarak buldu. Toplumsal dalga, bu çevreleri hızla kalabalıklaştırdı ve sosyalist hareketin yönetici katlarına taşıdı. Bu özel gelişme çizgisi, bu grupların bir sosyalist hareketin yeniden doğuşunu mu yoksa dönemsel bir sonucunu mu temsil ettiği konusunu, ayırt edilmesi güç bir sorun haline getirir. Bazı grupların bu sırada parlayıp sönmeye ya da sonraki yıllarda kaybolup gitmesi, bitmek bilmeyen bölünme eğilimi bu soruların pek yabana atılamayacağını gösterir. O günlerden bugünlere devam eden örgütsel geleneklerin kilitlendikleri yer, o yıllarda benimsedikleri "hazır" teori kalıpları ile pratikleri arasındaki çelişkidir. Her halükârda bu nesnel gelişme potansiyeli ile örgütlerin yeterli bilgi, deneyimden yoksunlukları hem sosyalist grupların ortak özelliği, hem de 1970'lerin paradoksudur.

Bu hareketlerin neden ve nasıl büyüdüğü, görüşleriyle eylemlerinin rolünün ne olduğu, toplumsal muhalefetin eğilimleriyle ne ölçüde örtüştükleri kilit sorulardır. Ve kuşkusuz sosyalist hareketin politik alana ne ölçüde etki edebildiği ya da politik bir aktör haline gelip gelemediği sorusu da. Bu gibi soruların yanıtları, hem dönem kıyaslamaları hem de bugünün yaklaşımları açısından son derece önemlidir. 1970'lerin teori yoksulluğu ileri sürülebilir, ama bu, onu –teorilerin sınındığı pratik olarak– pratiğinde saklı duran teorisi bakımından önemsiz kılmaz.

Buraya kadar söylenenlerin ve dolayısıyla çalışmanın Kürt hareketini, Kürt gruplarını kapsamadığı kolayca fark edilebilir. Her çalışma gibi bu çalışma da kendi sınırlarını belirlemek zorundaydı ve bu kadar geniş kapsamlı bir konunun üstesinden gelebilmek için sınırlamalar kaçınılmazdı. Daha başka sınırlamaları gibi, bu konu da, çalışmanın sınırlarından biriydi. Öte yandan bu işe giriştiğim sırada Kürt hareketi başlı başına bir olgu haline gelmiş ve hakkında pek çok şey yazılmıştı. Hâlâ da yazılıyor. Asıl sorun sosyalist hareketin durumu ve bu konuda bütünsel çalışmaların yokluğuydu.

Hemen hatırlatılması gereken şey, sosyalist hareketin toplumsal dinamikleri, teori, politika, strateji gibi alanları söz konusu olduğunda Kürt sorunu ya da hareketini dışta tutan bir analizin yapılamayacağıdır. Hedefim böyle bir analiz değildi, çünkü bu, çok daha farklı kuramsal-kavramsal tartışmayla birlikte yapılabilirdi. Oysa bu çalışma başından beri 1970'li yıllarda sosyalist harekette öne çıkmış, belli başlı grupların yalıtılmış olmasa da bağımsız öykülerini çıkarmayı amaçlıyordu. Ele alınan grubun görüşlerini, eylemlerini, onun gelişim seyrinde rol oynayan olayları, olguları saptamak, fikirler ve olaylar örgüsü içinde bir fotoğraf oluşturmakta çalışmanın amacı. Açık ki bu kuramsal-kavramsal alanda sürüp giden bir tartışma değildi.

Bu yöntemsel kaygı, başlıca iki nedene dayanıyordu: Birincisi, son derece ideolojik önyargıların hüküm sürdüğü bu konuda, olabildiğince nesnel, mesafeli bir konum elde etmeye çalışmak. İkincisi, dönemin, örgütsel faaliyetlerin, olayların da tespit edilmesini sağlamak. Hafızalar geçmişi yalnızca keyfince yeniden kurmakla kalmıyor, olayları da başkalaştırıyor. Bu nedenle de tarihçeleri, sözlü anlatımlara değil yazılı belgelere ve olaylara dayandırmaya çalıştım. Sözlü tarihin değeri ve gerekliliği tartışılmaz, ancak bu çalışmada, onlarca görüşme yapmış olmama rağmen, çok önemli olsalar dahi, bir gazeteci olarak birkaç kaynaktan kesinleştiremediğim ya da bunun fırsatını bulamadığım anlatımları, izlediğim yöntem gereği, dışarıda tuttum. Çalışmada okurun sık sık karşılaşacağı, grubun etkin olduğu coğrafya ya da alan, eylemler, dergi tirajları, üye sayıları, mitinglerindeki sayısal kalabalık vb. gibi verileri mutlak kesinliği saptanmış bilgiler saymak yerine, bunlarla bir fikir oluşturmanın amaçlandığını gözden kaçırmaması gerekiyor.

Sosyalist hareketin birer parçası olan örgütlerin fikirleri, eylemleri ve gelişim süreçlerini mümkün olduğunca olgulara dayalı ortaya koymayı arzuldum. Olguların ne söylediğinin, çoğu zaman ne söylendiğinden daha önemli olduğu kanısındayım. Siyasi-ideolojik önyargıların son derece güçlü olduğu böyle bir konuda parçaların seçimi, incelemesinin ideolojik yargı ve sistemlerden ne kadar uzak olursa o kadar işe yarayabileceği inancıyla hareket ettim. Kuşkusuz her çalışma ne kadar mesafe konulursa konulsun yazanın öznel seçimlerinden, yargılarından kurtulamaz. Metnin dili konusunda başlıca

ölçütüm ise okuru ideolojik-teorik kavram ve tartışmalara, olaylar yığını içine gömmeden kolayca okunabilecek bir metin sunmaktı.

Çalışmanın ana konusunu “12 Eylül öncesi” diye anılan, 1974-80 döneminin devrimci/sosyalist hareketleri oluşturuyor. Bir önceki dönemi (1965-71) anlatan bölümle başlaması, iki dönemin birbiriyle bağlantısından ve konunun daha iyi anlaşılması kaygısından ileri geliyor. Zaman dilimi bakımından “12 Eylül öncesi sosyalist hareketi”, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ertesinde de operasyonlar, tutuklamalar, direniş çabaları biçiminde devam eder ve kanımca Devrimci Yol’un kır gerillası girişiminin son bulduğu 1985’e uzanır. Bu çalışma da esas olarak, bu zaman dilimini gözetiyor. Her tarihte bu zaman dilimi, her grubun özelliğine göre farklılaşıyor. “Cunta sonrası” diye ayrı kategoride alınabilecek 1986-87 sonrası kitabın kapsamında değil. Buna rağmen, bazı tarihçelerde grupların evrimini takip edebilmek amacıyla kısaca da olsa 1990’lı yıllara uzanıldı. Devrimci Sol’un 1986-93 arasındaki gelişimi ise diğer gruplardan ayrılan özelliği nedeniyle daha geniş yer tuttu.

İlk adımda elde edilecek parçaların tek tek fotoğrafları, daha büyük fotoğrafa, sosyalist hareketin büyük fotoğrafına ulaştırabilir. Bu çalışmanın amacı da, okurlara sosyalist grupların temel, karakteristik çizgileriyle görünebildiği bu tek tek fotoğraflarını sunabilmek, büyük fotoğrafı oluşturabilmeleri imkânını verebilmektir. Siyasi grupların kıyaslanması, ortak ve ayrı özelliklerinin tespit edilmesi, grupların ya da olayların sosyalist hareket ya da toplum-siyaset düzleminde taşıdığı değer vb. gibi tartışmalar, ilkinden daha önemli olan ikinci adımın konusudur ve bu, bu çalışmada bazı noktalara dikkat çekmek dışında okura bırakılmıştır. Son olarak şunu da eklemeliyim: Bu yönetsel kaygı, sosyalist solda egemen olan, sosyalist hareketin tarihini kendi grupsal tarihi ve onunla bağlantılı fikir ve olaylardan ibaret gören görüş açısından temelde ayrılan bir yaklaşımın da sonucu. Bu yaklaşım, sosyalist hareketi, bütün parçalarıyla bir bütün, tarihini de ortak kabul ediyor. Eğer, sosyalist hareketin tarihine ortak tarih ve ortak deneyim penceresinden bakılırsa, bambaşka şeylerin görüleceği ve hissedileceğine inanıyorum. Her grubun farklı görüş ve pratiği, kendi tekilliğine mahkûm edilmediği ölçüde sosyalist hareketin zenginliğine dönüşebilir.

Bu haliyle çalışmanın, sosyalist hareketin ya da siyasi grupların eleştirisi değil, anlamayı ve anlatmayı arzuladığı kendiliğinden anlaşılır. Eğer bunu başarabilirse amacına ulaşmış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

***Geçmişten Kalan
(1960'ların Mirası)***

Bölünme

Türkiye’de komünist hareketin varlığı, alınyazısı gibi sürecek trajediyle başladı. Mustafa Suphi, eşi ve 14 yoldaşıyla Trabzon’da linç edilerek öldürüldü (28-29 Ocak 1921). Mustafa Suphi, Bakü’de 10 Eylül 1920’de kurulan Türkiye Komünist Partisi’nin lideriydi. Anadolu’daki kurtuluş savaşına katılmak, Ankara hükümetiyle görüşmek üzere Sovyetler Birliği’nden gelmişlerdi. Mustafa Kemal, Mustafa Suphi’ye mektubunda komünistlerin kurtuluş savaşına katılmalarını “sevinçle” karşılayacağını yazmıştı. Gerçekten de Sovyet temsilcisiyle beraber Kars’a giriş yaptıklarında törenle karşılandılar. Birkaç hafta geçmeden Ankara hükümetinin bu töreni kendilerine değil desteğine ihtiyaç duyduğu genç Sovyetler Birliği’nin temsilcisine düzenlediği anlaşıldı. “Komünist propaganda yapıyorlar” diye heyetten iki kişi tutuklandı önce. Her gittikleri yerde (Erzurum, Trabzon) kışkırtılmış linç topluluklarıyla karşılaştılar. Ankara hükümeti, bilgi ve onayı olduğu bu ziyaretçilerin güvenlik taleplerini karşılamadı. Trabzon’daki Sovyet konsolosu araya girdi, Ankara hükümetinin temsilcisi valiyle Batum’a denizyoluyla gitmeleri konusunda anlaştı. Mustafa Suphi, eşi Mariya (Meryem) ve 14 arkadaşı, katliamın tertipçisi Yahya kâhyanın sağladığı motora, bir linç topluluğunun hakaret ve saldırıları eşliğinde bindiler. Arkalarından başka motor ya da motorlarla peşlerine takılan Yahya kâhya ile beraberindekiler, Mariya hariç hepsini öldürüp denize attılar. Ankara hükümeti, Sovyet hükümetinin olayla ilgili sorusuna “deniz kazası” cevabını verdi.¹ Mustafa Suphi’lere katılmak için şehre gelen genç komü-

1 Olayın gelişimiyle ilgili Mete Tunçay’dan yararlanıldı. Bkz. *Türkiye’de Sol Akımlar 1*, İkinci Baskı, BDS Yayınları, Ağustos 2000, İstanbul.

nist Abdülkadir, tertibi organize edenlerin alkoydukları Mustafa Suphi'nin eşine ne olduğunu öğrenebilmek için çaresizce kapı kapı dolaştı.² Vahşet, henüz kurulmakta olan rejimin komünistlere karşı tertiplerinin ölçsüzlüğü-nü dışavuran ilk örnekti. Sovyetler Birliği'nin Ankara hükümetiyle ilişkileri bu olaydan etkilenmedi. Komünistler de Kemalistleri desteklemeyi sürdürdü. Suphi'nin eşi reel politığın soğuk dehlizinde kaybolurken linçler, reel politığın travmaları komünist hareketin peşini bırakmadı.

Kurtuluş Savaşı esnasındaki bu ilk örgütlenme girişiminden sonra gelen her çaba, cumhuriyetin tek parti iktidarının yasakları, polis takibi ve tutuklamaları altında derhal etkisizleştirildi ve parti dar bir aydın çevresine hapsedildi. 1951'deki tutuklamalar, 1973'e kadar TKP'ye ülke içinde bir daha örgütlenmeye bile kalkışamayacağı nihai darbe oldu. Parti örgütleri ve üyeleri dağıldı. Sosyalist ülkelere sığınan üyelerin bir bölümü 1958'de Bizim Radyo'nun yayınına başladı, 1962'de Dış Büro'yu kurdu. Ülkede kalan Doktor Hikmet Kıvılcımlı, Reşat Fuat Baraner, Mihri Belli... gibi eski TKP yöneticileri Dış Büro'yla bağlarını kopararak kendi yollarına koyuldular. 1960'lı yıllar boyunca TKP'nin siyasal faaliyeti bu radyo aracılığıyla yürüttüğü propagandadan, ülke içinde tek tek bireylerle kurmaya çalıştığı çok sınırlı ilişkilerden ibaret kaldı.

Sosyalist hareket, TKP mirasından bağımsız olarak, 1960'ların ilk yarısında Türkiye İşçi Partisi'yle (TİP) yeniden doğdu. İlk kez sosyalistler toplumsal-siyasal yaşamda dinamik, etkili, kitlesel bir güç haline geldiler. Kuşkusuz bunun arka planında İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası kapitalizmle eklemlenme çabasına giren Türkiye kapitalizminin olağanüstü gelişiminin doğurduğu altüst oluş vardı. Toplumun hak ve özgürlük istemini açığa vurma imkânını da 1960 darbesi ve yürürlüğe koyduğu 1961 Anayasası'nın siyasal ortamı sağladı. Böylelikle başta işçi sınıfı ve gençlik olmak üzere, hemen her toplumsal kesimin daha önce görülmemiş ölçüde talepleri için harekete geçtiği, sendika, dernek, kooperatifler halinde örgütlenmeye giriştiği "toplumsal eylemlilik süreci" başladı. Bu süreç esasen 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar sürdü.

2 Sosyalistler yıllarca "Karadeniz'de boğulup öldürülen 15 yoldaş"ı bildi ve andılar. Mustafa Suphi'nin eşi de vardı. Mustafa Suphi'lere Trabzon'da katılmayı uman "genç komünist Abdülkadir" "layihası"nda şunları anlatmıştı: "Birkaç gün sonra tayfaların birisinden aldığımız malumata nazaran Sürmene açıklarında ayakları ve elleri bağlı olarak denize atıldıklarını söylediler. Yalnız Suphi yoldaşın ailesini geri döndüğü zaman Kâhya [Mustafa Suphi'lere tertibinin başını çeken kayıkçılar kâhyası Yahya – V.E.] tarafından çıkarıldığım haber aldık. (...) Kadının hangi evde olduğunu haber almak üzere uğraştım. Fakat hiçbir taraftan malumat alamadım. Bidayette Kâhya'nın evinde olduğunu, saniiyen Nemlizade Ragıp Bey'in evinde olduğunu söylediler. Bazı üç dört defa olmak üzere evlerinin kapılarından geçiyordum. İhtimal rast getiririm veya pen-cereden bakarken görüp nerede olduğunu haber alırım diye uğraştım. Fakat hiçbir taraftan haber alamadım. Bilahare epey zaman geçtikten sonra kadının Kâhya tarafından Rizelilere hediye edildiğini ve orada bir zevk arasında öldürdüklerini haber aldım." *Dönüş Belgeleri-2*, çev. Yücel Demirel, TÜSTAV, 1. Basım, Mart 2004, İstanbul, s. 161-162.

TİP'i 1961'de bir grup sendikacı kurdu. Amaçları sosyalist bir parti kurmak değil, işçilerin çıkarlarının parlamentoda temsilini sağlamaktı. Ancak bekledikleri ilgiyi göremeyen sendikacılar, aydınların desteğinin zorunlu olduğunu düşündü ve 1962'de Mehmet Ali Aybar'ı genel başkanlığa getirdi. Mehmet Ali Aybar'la birlikte parti yeni bir program ve tüzükle sosyalist bir içerik kazandı ve farklı görüşlerdeki sosyalist aydınlar için çekim merkezi oldu. 1965 genel seçimlerinde 276 bin oy aldı; seçim sisteminin de katkısıyla 15 milletvekili Meclis'e girdi. Bu oy oranı ve parlamenter başarı, sosyalist hareketin 2000'li yıllara uzanan 35-40 yıllık döneminde bir daha tekrarlanmadı. 1970'li yılların onca yaygınlaşmış, kalabalıklaşmış sol örgütleri eski TİP'in 1965 seçimlerindeki oy oranına hiçbir şekilde ulaşamadı.

TİP'in başarısı sadece seçim başarısından ibaret değildi. Talepleri için örgütlenen ve mücadeleye kalkışan her kesim TİP'le veya TİP onlarla bağlantı kurdu. Ve 1969 yılına kadar TİP, sosyalistlerin toplandığı tek örgütsel merkezdi. TİP'in kaderi, parti içi bölünmeler, 1968-69'da gençliğin üniversite işgalleri, polisle sokak çatışmalarına dönüşen eylemleri ve sağcı komandoların ortaya çıkmasıyla değişti. Gençliğin radikalleşen eylemleriyle ilişki kurmayı beceremeyen parti, içinde süregelen tartışmalar, hizipleşmelerle çalışamaz hale geldi ve sonunda sosyalist grupların birer birer kopmasıyla etkisizleşti.

Sosyalist eğilimleri çatısı altında birleştirmiş, TİP gibi kitlesel bir parti, 1990'lı yıllarda birçok sosyalistin düşüydü. 1996'da Özgürlük ve Dayanışma Partisi'ni kuran farklı görüşteki sosyalistlerin bir bölümü, yeni partinin eski TİP'i model alabileceğini savundu hatta. TİP'e itibarının iade edilmesi gibi bir şeydi bu belki, ama sözü edilen partinin izlerinin bile sürülmesi neredeyse olanaksızdı. Çünkü 1970'li yıllarda daha da çoğalan sosyalist gruplar için 1961-1969 arası TİP, her türlü "sapma"yı ve "olumsuzluğu" barındıran sosyalist hareketin ilk evresi, yani "geçici bir kötülük"ten ibaretti. 1975'te kurulan Türkiye İşçi Partisi için dahi, eski TİP "bilimsel sosyalizm"ın egemen olamadığı bir partiydi.

12 Mart 1971'de askerler, Adalet Partisi (AP) Genel Başkanı Süleyman Demirel'in hükümetini devirecek muhtırayı verdiklerinde, sosyalist soldaki tabloda yeni örgütler vardı. "68 kuşağı" diye anılan üniversiteli gençliğin önde gelen liderleri yasadışı örgütlenmeler kurmuştu. Bunlardan en önemlileri Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) (1970 sonu) ve Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi'ydi (THKP-C, 1970 sonu). Aynı kuşak 1971'de Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi'ni (TİİKP), TKP'nin ülke içindeki çekirdeğini oluşturacak Partizan grubunu, 1972 Nisan'ında da Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leniniist'i (TKP(ML)) kuracaktı. TİP ile de yeni oluşumlarla da bir ilgisi kalmayan Mehmet Ali Aybar, Mihri Belli, Doktor Hikmet Kıvılcımlı gibi popüler, "eski tüfek"lerin etrafında küçük çevreler kaldı yalnızca. TİP

ise herkesin partiyi terk edip kendi örgütünü kurmaya giriştiği sırada, parti içindeki muhalif gruplardan biri olan Behice Boran ve arkadaşlarının yönetimine geçti.

Sosyalist sol bölündü.

Aynı zamanda sosyalistlerin öne çıkan örgütleri ve onların mücadele biçimleri de değişti. O güne kadar üniversite eylemleri, gösteri ve mitingler, grev, direniş, sokaklarda polisle ya da sağcılarla çatışmaların ve parlamentadaki propaganda çalışmalarıyla sürüp giden eylemlerin yerini “gerilla eylemleri” aldı. THKO ve THKP-C şehirde ve kırdada bir gerilla savaşı başlatmak amacıyla silahlı eylemler yapıyordu. Sol adına dikkatleri çeken şey, bu iki örgüt ve eylemleri idi. Güvenlik güçleri de bu örgütlerin ve liderlerinin peşindeydi.

1970 Aralık’ında eyleme geçen ve 1971 Mayıs’ında büyük oranda dağıtılan bu örgütlerin gerilla savaşı deneyimi topu topu beş ay sürebildi. Fidyeye için zengin işadamlarını kaçırmak, banka soygunları, güvenlik güçleriyle çatışma, dağlarda gerilla grubu oluşturma gibi girişimler, 1970’li yılların yaygın eylemleri göz önüne alındığında devdede kulak gibiydi. Ama o sıralarda bunlar, Türkiye’de ilkti ve sol adına da ilk kez yapılan şeylerdi. Etkileri büyük oldu.

12 Mart rejimi, 12 Eylül 1980’deki askeri yönetim gibi, yasadışı örgütler kurup silahlı mücadeleye kalkışan 1968’in devrimci örgüt liderlerini tutuklayıp uzun yıllar cezaevinde tutarak etkisizleştirmeyi değil, fiziken ortadan kaldırmayı yeğledi. “Örgütlerin beyin merkezinin yok edilmesi”, henüz yeni kurulmuş örgütlerin dağıtılmasının bir yolu olarak görüldü ve uygulandı.

THKP-C’yi kuran Mahir Çayan ve arkadaşları, 30 Mart 1972’de Tokat’ın Niksar ilçesinin Kızıldere Köyü’nde kuşatıldıkları bir evde çatışma sonucu öldürüldüler. THKO liderleri Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan 6 Mayıs 1972’de Ankara Merkez Kapalı Cezaevi’nde idam edildiler. TKP(ML)’nin kurucusu ve teorisyeni İbrahim Kaypakkaya 18 Mayıs 1973’te Diyarbakır’da sorguda işkenceyle öldürüldü.³

Liderlerin öldürülmesinin yarattığı ilk sonuç, bu örgütlerin gerçekten dağılmasıydı. Ama ölenler 1970’li yılların devrimci gençliğinin idolleri oldu. İdam sehpaalarına Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan gibi başı dik gidilecek, silahlı çatışmalarda Kızıldere’de ölen Mahir Çayan ve arkadaşları gibi ölünecek ama teslim olunmayacak, sorgu-işkencede İbrahim Kaypakkaya gibi ser verilip sır verilmeyecekti.

3 Öldürülenler bunlardan ibaret değildi kuşkusuz. THKO’dan Sinan Cemgil, Kadir Manga, Alpaslan Özdoğan (Nurhak dağları, 30 Mayıs 1971), İbrahim Öztaş (İzmir, Mayıs 1972), THKP-C’den Ulaş Bardakçı (İstanbul, 19 Şubat 1972), Hüseyin Cevahir (İstanbul, 1 Haziran 1972), Koray Doğan (Ankara, 9 Mart 1972), TKP(ML)’den Ali Haydar Yıldız (Tunceli, 24 Ocak 1973), Ahmet Muharrem Çiçek (İstanbul, 10 Mart 1973) öldürülmüştü.